

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ТРЕНДИ СТАЛОСТІ ТА ЛАБІЛЬНОСТІ

Рокоча В.В.,

*професор, д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин,
ВНЗ “Університет економіки та права «КРОК»”, м. Київ, Україна,*

e-mail: virar@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0467-856X>

Економічний розвиток кожної країни має своїм підґрунтям економічний потенціал. Більшість українських учених-економістів, чия думка знайшла своє відображення в «Енциклопедії сучасної України», вважає, що економічний потенціал являє собою «здатність економіки країни загалом, її галузей та підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, сприяти розвитку виробництва та споживання», а його складовими є «природно-ресурсний, виробничий, трудовий, науково-технічний та експортний потенціали» [1].

Якщо визначення економічного потенціалу не викликає особливих дискусій, то визначення його елементів потребує наукового уточнення. Це стосується принаймні трьох з п'яти названих елементів: природно-ресурсного, трудового і науково-технічного потенціалів.

Кожен з них є різновидом національного потенціалу, проте по відношенню до економічного потенціалу вони відіграють специфічну роль факторних елементів. Безпосередньою ж складовою економічного потенціалу є експортний потенціал.

При обґрунтуванні цієї тези ми виходимо з того, що формою реалізації економічного потенціалу і його агрегованим вимірним показником виступає ВВП країни, а формою реалізації експортного потенціалу і його вимірним показником є експорт країни, експорт же країни є складовою її ВВП. По аналогії – національна економіка складається з внутрішнього і зовнішнього секторів, її економічний потенціал – з внутрішнього і експортного (зовнішнього).

Факторні потенціали по відношенню до експортного потенціалу відіграють таку ж роль, як і по відношенню до економічного потенціалу: використовуючись для виробництва певних товарів чи надання послуг, вони забезпечують вихід країни на зовнішні ринки.

Кількісний зв'язок між економічним та експортним потенціалами відбиває показник експортної відкритості країни - експортна квота, вона дозволяє виявити частку експортного потенціалу в економічному потенціалі (Табл. 1).

Таблиця 1

Кількісний зв'язок між економічним та експортним потенціалами

Роки	ВВП (\$ млн.)	Експорт (\$ млн.)	Експортна квота (%) ¹
1999	31580.9	15195.5	48.12
2000	32375.3	18227.6	56.3
2001	39309.6	19996.6	50.87
2002	43956.4	22260.9	50.64
2003	513315	27591.7	53.75
2004	67217.6	38278.8	56.96
2005	89239.4	40671.6	45.58
2006	111885.0	46159.8	42.26
2007	148734.0	58731.2	39.49
2008	188111.0	79227.4	42.12
2009	122993.0	49825.4	40.51
2010	141210.0	63341.5	44.86
2011	169333.0	80330.5	47.44
2012	182592.0	83010.7	45.46
2013	190499.0	77416.9	40.64
2014	133503.0	68134.9	51.04
2015	91031.0	49647.4	54.54
2016	93356.0	46098.3	49.38
2017	112190.0	53132.7	47.36
2018	137691.0	58972.9	42.83
2019	137282.1	65292.1	47.56

Джерело:[2]

Крім того, існує залежність між експортною квотою і ступенем глобалізації національної економіки: падіння експортної квоти викликає зменшення індексу глобалізації, незважаючи на те, що міра глобалізації будь

якої національної економіки є величиною складеною і включає в себе як економічну, так і політичну, і соціальну глобалізацію (Табл. 2).

Таблиця 2

Залежність між ступенем відкритості економіки України та ступенем її глобалізації

Роки	Експортна квота ¹	Індекс глобалізації (%)
2012	45,46	62,92
2013	40,64	74,25
2014	51,04	74,48
2015	54,54	76,36
2015	49,38	76,22
2017	47,36	70,24
2018	42,83	70,60
2019	47,56	74,83

Джерело: [3]

Якщо виходити з визначення експортного потенціалу, яке у різних авторів звучить по-різному, але тим не менше виходить на одну суть –це є обсяг конкурентоспроможної продукції, яку здатна створити й спроможна реалізувати на зовнішніх ринках у просторово-часовому вимірі певна виробничо-господарська система[4], то можна вказати на його дві принципові особливості: по-перше, експортний потенціал пов'язаний з конкурентоспроможністю продукції, що призначена для реалізації на світових товарних ринках, по-друге, він складається з експортних потенціалів окремих галузей, що представлені певними підприємствами. Отож, конкурентні переваги країни і галузі визначають можливості формування і реалізації експортного потенціалу.

За визначенням, конкурентні переваги можуть бути природними і набутими. У формуванні природних переваг провідна роль належить природно-ресурсному потенціалу, у формуванні набутих – науково-технічному. Останні надають експортному потенціалу динамізму, бо уможлиблюють модернізацію економічних структур і появу нових виробництв та підгалузей, що орієнтовані на зовнішні ринки. Саме розвиток міжнародних конкурентних переваг є домінантним у визначенні трендів експортного потенціалу.

Експортний потенціал України формується під впливом домінування природних конкурентних переваг. В Україні згідно УКТЗЕД налічується 21 експортна товарна група. Провідними з них є 8. Вони були визначені нами як галузі, питома вага в загальному експорті яких становить понад 3% (за базу

було взято 2001 р.). Серед них: продукти рослинного походження (II товарна група), продукція харчової промисловості (IU), мінеральні продукти (У), продукти хімічної та пов'язаної з нею галузей (УІ), текстиль та текстильні вироби (ХІ), неблагородні метали та вироби з них (ХУ), машини, устаткування та механізми (ХУІ), транспортні засоби та шляхове обладнання (ХУІІ). У 2018 р. на них припадало 78,1% загального експорту, решта – інші експортні галузі [5]. Динаміка змін у питомій вазі названих товарних груп представлена на Рис. 1.

Рис. 1. Товарна структура експорту України

*З 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя

Рис. 2. Динаміка змін питомої ваги експортних груп товарів України з 2001 р. по 2018 р.

З 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя

Коди провідних експортних товарних груп:

II – продукти рослинного походження

IU – продукція харчової промисловості

U – мінеральні продукти

UI – продукти хімічної та пов'язаної з нею галузей

XI – текстиль та текстильні вироби

XU – неблагородні метали та вироби з них

XUI – машини, устаткування та механізми

XUII – транспортні засоби та шляхове обладнання

Аналіз товарної структури провідних експортних груп (див. Рис. 2) підводить до висновку про те, що на галузі з домінуванням природних конкурентних переваг у 2001 р. припадало 62,97%, на галузі з домінуванням набутих конкурентних переваг – 24,53% загального експорту, у 2018 р. перші мали 65,1%, другі - 13% [5]. Офіційна українська експортна статистика свідчить про яскраво виражені тренди: нарощення значення природних конкурентних переваг і втрату позицій в реалізації набутих конкурентних переваг. Домінує аграрно-сировинна спрямованість українського експорту.

Рис.2. Динаміка товарної структури експорту України по провідних товарних групах.

Чи вплинуло це на експортну відкритість української економіки і її місце у світовому економічному просторі, що відносно інтенсивно глобалізується? Рис.3 дозволяє обґрунтувати відповідь на це питання.

Експортна позиція України на світових товарних ринках протягом 2001-2019 рр. не залишилась сталою. При домінуванні тенденції до зростання ВВП, тобто більш повного використання економічного потенціалу країни, використання експортного потенціалу уповільнилось: розрив в динаміці зростання складає 22,71%, експортна квота за цей час впала на 18,71%.

Отже, хоча в абсолютних вимірах обсяг експорту виріс, світові товарні ринки стали відносно менше потребувати товарів, що виробляються в Україні. Експортний потенціал країни став використовуватися переважно як аграрно-сировинний.

Це закріплює місце України у світовій економіці як аграрно-сировинної країни. За цих умов необхідна виважена державна економічна політика реструктуризації використання економічного потенціалу, адже ефективне використання експортного потенціалу дозволяє не тільки збільшити обсяги валютних надходжень до країни, а й стимулювати її економічне зростання, фінансувати імпорту, медичне обслуговування, освіту, забезпечувати вищий рівень споживання населення.

Рис. 3. Зміни в експортній позиції України на світових товарних ринках

Джерело: [6]

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія сучасної України. URL: esu.com.ua
2. StateStatisticsServiceofUkraine: economicstatistics, 2020. URL: <https://ukrstat.org/>
3. State Statistics Service of Ukraine: economic statistics, 2020; The KOF GlobalizationIndex, 2013-2019. URL: <https://ukrstat.org/>
4. Дружиніна В. В., Різніченко Л. В. Прогнозування експортного потенціалу машинобудівних підприємств з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності. Актуальні проблеми економіки. № 7. 2010. С. 246-252.
5. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
6. StateStatisticsService of Ukraine: economic statistics, 2020. URL: <https://ukrstat.org/>